

Ari Honka-Hallila

SATEENKAAREN TUOLLA PUOLEN?

Yleisradion ja MTV:n arkistot lähes tutkijan ulottumattomissa

Viime joulukuussa kävin ihmemaassa, jossa on enemmän ääniksi ja kuviksi tallennettua menneisyyttä kuin missään muualla Suomessa. Pasilassa, entisellä Helsingin ja maaseutu-Suomen rajalla, ovat sekä Yleisradion että MTV:n arkistot odottamassa tutkijoitaan. Odottamassa - vai pelkäämässä, että joku rikkoo hyvän järjestyksen ja tuotantoyhtiön rauhan?

Yleisradio ja Mainos-TV ovat olleet kuuluvissa ja näkyvissä jo vuosikymmenten ajan. Tämä on antanut instituutioista sen kuvan, että ne olisivat jotenkin yleishyödyllisiä tai julkisia laitoksia. Kuva on harhaa, ja on muistutettava heti alkuun, että ne ovat yhtiöitä, tuotantolaitoksia, joiden arkistotkin palvelevat lähinnä niiden omaa toimintaa. Niinpä on itsestään selvää, että joku Radiomafian toimittaja voi käydä hakemassa viiden sekunnin katkelman vanhasta äänitteestä naurunsa kohteeksi, mutta samasta nauhasta kiinnostunut tutkija ei saa mitään automaattista palvelua.

Palveluhaluttomuus ei ole kiinni ihmisistä, jotka arkistoissa työskentelevät: sain tällä kertaa kuten joskus aiemminkin erittäin ystävällisen vastaanoton. Kyse on resursseista, työvoimasta, tilasta ja tekniikasta, jotka Ylessä sentään ovat jonkinlaiset mutta joita MTV:ssä ei ole oikeastaan lainkaan. Lisäksi kyse on periaatteista.

Tilanteeseen on esittänyt korjausta mm. UNESCO:n suosituksen ja ulkomaisten esimerkkien innoittamana opetusministeriön asettama viestintäkulttuuritoimikunta, jonka mietintö radio- ja tv-

ohjelmien arkistoinnista julkaistiin viime vuonna.¹ Lain toivotaan tulevan voimaan 1.4.1993. Suunnitelmien käytännön toteuttaja olisi uusi radio- ja televisio-ohjelmien arkistokeskus, jonne tallennettaisiin kaikki valtakunnalliset ohjelmat ja otannalla osa alueellisista ja paikallisista radio- ja televisiolähetyksistä. Yleisradiota kiellettäisiin tuhoamasta vanhaa arkistomateriaaliaan. Lain turvaamia tallenteita voitaisiin käyttää vain tutkimukseen ja korkeakoulutaseeseen opetukseen. Ehdotuksesta aiheutuisi valtiolle lain ensimmäisenä voimassaolovuonna noin kuuden miljoonan markan menoerä, joka on tarkoitus sisällyttää valtion vuoden 1993 budjettiin.

Tutkimusta ajatellen mietintö näyttää myönteiseltä, onhan siinä nimenomaan ajateltu tilanteita, joissa eri alojen tutkijat tarvitsevat ääni- ja kuvallenteita. Kun valtion taloudellinen tilanne on ainakin toistaiseksi se mikä on, on kuitenkin realistista käydä tutustumassa arkistojen nykytilaan. Mitä niissä on, ja saavatko tutkijat mitään kuuluviinsa ja näkyviinsä ennen uuden lain säätämää arkistointia?

RADIOARKISTO

Yleisradio aloitti lähetystoimintansa syyskuussa 1926, mutta vasta loppuvuodesta 1934 yhtiö hankki Saksasta ensimmäisen äänentallennuskojeensa, niin sanottujen pikalevyjen kaiverruslaitteen. Ensimmäinen ohjelma, joka äänitettiin ja joka on

edelleen radioarkiston kokoelmissa, oli presidentti P. E. Svinhufvudin uudenvuodenpuhe 1.1.1935. Tätä ennen tehtyjä ohjelmia ei siis ole kuultavissa ja koska ohjelmien käsikirjoituksetkin ovat pääosin teillä tietymättömillä - ne on arkistoitu, jos on, toimituksittain - aivan alkuvuosien ohjelmiston tutkiminen on hyvin vaikeaa, ellei mahdotonta. Paperiarkistojen tilasta antaa vihjeen se, että eläkkeellä oleva radiomies Ville Zilliacus löysi hiljattain laatikollisen radion esitelmäosaston käsikirjoituksia yhtiön erään toimitalon kellarista. Vanhimpia, 30-luvun esitelmiä kuultiin viime kesän radio-ohjelmistossa.

Yhdelle lakkapintaiselle 78 kierroksen pikalevyille voitiin äänittää kolmen ja puolen minuutin ajan, joten pitkiin ohjelmiin tarvittiin aina vähintään kaksi laitetta, joita vuorotellen käyttämällä päästiin parhaassa tapauksessa saumattomaan esitykseen. Pisin säilynyt kuunnelma on peräti 20 eri levyllä. Pikalevytyslaitteita käytettiin magnetofonien rinnalla aina vuoteen 1955 asti. Sellaiseen voi nykyisin tutustua Lahden radiomuseossa. Pikalevyjä on yhä tallella muutamia tuhansia ja niille äänitetyt ohjelmat on kopioitu arkistonauhoiksi. Pari vuotta sitten löytyi Sota-arkistosta talvisodan aikaisia pikalevyjä, joita oli tehty propagandataroituksiin Yleisradion laitteilla ja joissa huudettiin: "Tulkaa tänne, täällä on leipää!"

Helsingin vuodeksi 1940 myönnettyjä olympialaisia varten yhtiö hankki ensimmäiset magnetofoninsa. Ne olivat tietenkin paljon käytännöllisempiä kuin pikalevytyslaitteet, mutta jälkipolvien kannalta niissä oli se ikävä mahdollisuus, että nauhoja saattoi käyttää yhä uudelleen - ja köyhä yhtiö käytti, eikä 1940-luvulta olekaan kovin paljon arkistoitua materiaalia. Pikalevyjäkin yritettiin sotavuosina pinnoittaa uudelleen, mutta menetelmä oli onneksi liian hankala. Äänitarkkailija Åke Silius muistaa, miten vielä olympiavuonna 1952 pikalevyille äänitettiin tunnuksia eri maihin lähetettäväksi. Kovaa rahapulaa osoitti se, että olympialaisten jälkeisenä syksynä siirrettiin monia kuunnelmia nauhalta levyille, jotta saatiin edes jonkin verran uutta käyttönauhaa. Samoihin aikoihin pikalevyjä käytettiin vielä tehosteissa ja kouluradion tarpeisiin.

Ohjelma-aikaan nähden säilyneitä äänityksiä on tallella vähän. Arkistopäällikkö Lasse Vihosen mukaan pääasiassa ovat säilyneet sellaiset ohjelmat, joiden historiallinen arvo on jo tapahtumahetkellä ollut selvillä, mutta "sattumanvaraisempaakin" materiaalia on tallella. Kun aikanaan tutkin arkiston kokoelmia *Suomisen perheen* tekemistä selvitellessäni, sain todeta, että 400 ohjelmasta vain kymmenen oli säilynyt, kaksi 1930-luvun lopulta, vain yksi 1940-luvulta, sarjan tärkeimmältä vuosikymmeneltä, ja loput 1950-luvulta.

Nauhasto ja ääniarkisto

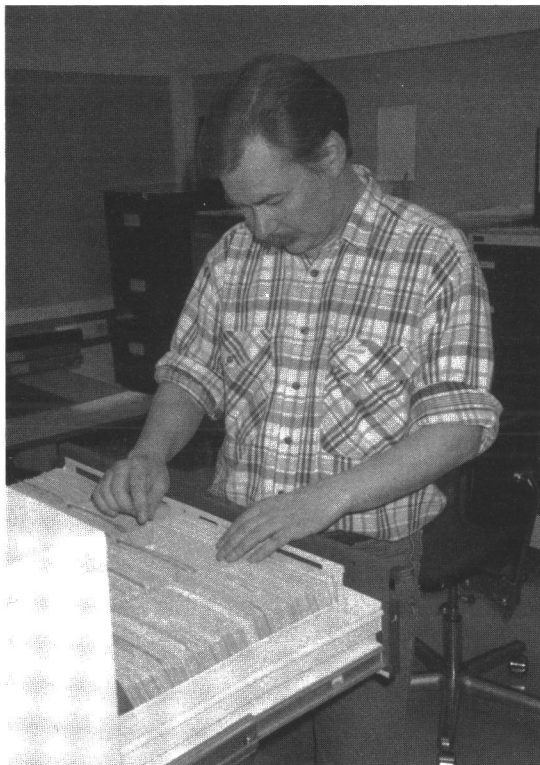
Pikalevyjen ja ääninauhojen säilytystehtävä kuului aluksi yhtiön tekniselle yksikölle, mutta 1955, jolloin varastoon oli kertynyt 6 000 nauhaa, perustettiin Nauhasto. Sen tarkoitus oli silloin ja on nykyäänkin palvelua päivittäistä ohjelmatoimintaa ja olla välivaiheena osan nauhoista siirtyessä Ääniarkistoon. Osa siis poistetaan, mutta ei välittömästi vaan ohjelman tuottaneen toimituksen valitseman harkinta-ajan jälkeen. Ns. *työnauhaa* säilytetään kuukausi, *käyttönauha* poistetaan 1 - 9 vuoden harkinta-ajan jälkeen ja *arkistonauha* koeetaan heti niin tärkeäksi, että se arkistoidaan. Toimitus päättää itse, säilytetäänkö sen tekemä ohjelma vai ei. Viime vuosina ovat nauhastoon saapuneet nauhoitukset jakautuneet siten, että työnauhoja on ollut 30 %, käyttönauhoja puolet ja arkistonauhoja 20 %. Nauhastossa Pasilan radiotalon viidennessä kerroksessa on tällä hetkellä 250 000 nauhaa - nettokasvu on ollut jo pitkään noin 8 000 nauhaa vuodessa.

Ääniarkisto on perustettu 1961 sekä ohjelma- että tutkimustoiminnan tarpeisiin. Siellä ovat kaikki ne nauhat, joista on tehty säilytyspäätös. Ääniarkisto tekee nauhastoa tarkempaa luettelointityötä, jotta tietokone löytäisi paremmin kaikki halutut nauhat. Arkistossa on tällä hetkellä 40 000 pysyvästi säilytettävää ohjelmaa, joista toimittajat saavat käyttöönsä noin 3 000 kopiota vuodessa.

Yleisradiolla on lakisääteinen (radiovastuuasetus) velvollisuus säilyttää kaikki ohjelmansa kolme kuukautta lähteyksen jälkeen. Tämä ns. referenssinauhoitus hoidetaan kytkentäkeskuksen erikoisnauhurilla, jolla saa koko vuorokauden ohjelmat yhdelle nauhalle, eri kanavat omille raidoilleen. Järjestelmän sata nauhaa ovat jatkuvassa kierrossa. Tästä järjestelystä johtuen yhtiö on "voinut järjestää varsinaisen radio-ohjelmien arkistointijärjestelmänsä ajatellen vain yhtiön omia ohjelmatoiminnallisia tarpeita".²

Radion johto on määritellyt arkistoinnin kriteerit, joiden mukaan "kokoelman on pystyttävä antamaan monipuolista apua uusien ohjelmien tuotuksessa ja annettava oikea ja tasapuolinen kuva radio-ohjelmien tasosta, aihepiireistä ja käsittelytavoista sekä ohjelmallisesta että ohjelmateknisestä mielessä".³ Koska 50 päivittäisestä ennakoon nauhoitetusta ohjelmasta ei voida tehdä arkistointipäätöksiä keskitetysti, on päätäntävalta asianomaisella toimituksella.

Edellä kuvattu arkistointijärjestelmä koskee vain ennakoon nauhoitettuja radio-ohjelmia. Jos jokin suora lähetys halutaan säilyttää, toimituksen on järjestettävä nauhoitus lähteyksestä. Kerran vuodessa radioarkisto äänittää kokonaisen ohjelmapäivän. Yleisradio on tiedostanut "historiallisen dokumentointitehtävänsä" vasta helmikuussa

Radiouutiset tarvitsee Gorbatshevinkin ääntä. Suuri osa radioarkiston tiedoista on vielä käsikortistossa. Kuva: Ari Honka-Hallila.

1989, josta lähtien ovat tallessa kaikki *Tänään iltapäivällä* ja *Tänään kymmeneltä* -makasiiniohjelmat. 30.8.1989 alkaen on kaikki suomen- ja ruotsinkieliset uutislähetykset äänitetty DAT-kaseteille pysyvästi säilytettäväksi. Määrällinen muutos on huomattava, sillä edellisiltä vuosilta on tallessa 400 - 500 uutisohjelmaa/vuosi. Muutos arkistointiperiaatteissa johtui työn säästöstä - ei tarvitse valita, mitä säilytetään - sekä digitaalisten kasettien pienestä koosta ja täydellisestä toistettavuudesta. Toisaalta esim. urheiluselostuksia ei arkistoida kuin poikkeustapauksissa.

Satatuhatta ohjelmaa

Radioarkistossa on otettu 1987 käyttöön atk-pohjainen luettelointijärjestelmä. Vain pieni osa vanhasta aineistosta on ehditty siirtää uuteen järjestelmään, joten nauhaston ja ääniarkiston vanhat kortistot ovat käytössä vielä pitkään, vaikka niihin ei uusia kortteja enää kartukaan. Nauhaston vanha kortistointijärjestelmä oli toimittajakohtainen: kunkin toimittajan ohjelmista merkittiin vain otsikko, lähetyspäivä ja nauhan löytämistä helpottavat tiedot. Ääniarkiston kortit perustuvat ohjelman kuunteluun: perustietojen lisäksi niissä on lyhyt

sisältöreferaattikin. Amanuenssin tekemä korttikonsepti monistettiin erivärisille kortteille, jotka sijoitettiin kuuteen eri hakemistoon. Tietoa voi etsiä ohjelman tekijän, muiden henkilöiden nimien, otsikon, lähetyspäivämäärän, aiheen ja aihepaikkakunnan perusteella. Kortiston mukaan Spede Pasaseltakin on säilytetty muutamia ohjelmia.

“Atk-kortiston” periaatteet ovat suunnilleen samat kuin ääniarkiston korttien, paitsi että atk mahdollistaa varastoinnin, lainauksen ym. toimintojen kontrolloimisen reaaliajassa. Kun säilytys- tai poistopäätös on tehty, nauhasta tehty “dokumentti” siirtyy automaattisesti IDMS-syöttötietokannasta, jossa on jo varsin monipuoliset hakumahdollisuudet, STAIRS-hakutietokantaan, josta dokumentteja voidaan etsiä ns. vapaata tekstihakua käyttäen. Tällöin lähes jokainen sana on hakusana. Jos etsitään esimerkiksi ohjelmaa, jossa yhdistyvät *Mauno Koivisto*, *ETYK* ja *ydinaseettomuus*, näyttö kertoo ainakin presidentin uudenvuodenpuheesta 1.1.1986. On huomattava, että Ylen tiedostoissa on tietoja myös poistetuista ohjelmista; tällöin tutkija voi tutustua nauhaston tekemiin raportteihin ohjelman sisällöstä. Yhteensä tietokonehaun piirissä oli joulukuussa 86 500 dokumenttia.

Radioarkiston nauhasto työskentelee joka päivä klo 8 - 22 ja ääniarkisto normaaleina toimistoaikoina. Joulukuussa 1991 radioarkistossa työskenteli arkistopäällikkö Vihosen alaisuudessa nauhastossa 12 ja ääniarkistossa 14 työntekijää. Radioarkistolla on neljä teknistä yksikköä, jotka valmistavat arkistonauhut ja näiden käyttökopiot. Arkiston työtä helpottaa se, että asiakkaat eli Yleisradion toimittajat voivat itse etsiä tietoja omilta päteiltään tai arkiston kortistosta.

Ei velvoitteita palvelulla

Koska radioarkisto on Oy. Yleisradio Ab:n omaa ohjelματοimintaa varten perustama ja ylläpitämä erikoisarkisto, sillä ei ole velvoitetta palvelulla yhtiön ulkopuolisia tahoja. Koska useimmat radio-ohjelmat nauttivat lisäksi tekijänoikeussuojaa, yhtiöllä ei ole aina yksiselitteistä oikeutta luovuttaa arkistomateriaalia ulkopuoliseen käyttöön. Mainituista syistä ulkopuolisten mahdollisuudet saada radioarkiston palveluja ovat erittäin rajoitetut ja ohjelmien kopiointipyyntöjä alustaan radioyksikön johtajan harkintaan.*

Lasse Vihonen lupaa kuitenkin, että hänen arkistonsa palvelee tutkijoita resurssien mukaan. Jos kyse on pienestä materiaalista, Vihonen voi itse päättää, ryhtyykö arkisto yhteistyöhön vai ei, jos taas suuresta, asia menee radion johtajan Olli Alhon päätettäväksi.

Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että haluttu materiaali on syytä miettiä hyvin tarkasti etukäteen, ja jos sitä haluaa ulos talosta, on ehdottomasti otettava yhteys Alhoon. On myös oltava diplo-

maattinen ja kärsivällinen ja muistettava, että Yleisradio on toimiva tuotantolaitos, jonka henkilökunta yhtiön säästötoimien johdosta yhä tiukemmin on tekemisissä ohjelmatoiminnan kanssa. Yksi seikka voi helpottaa tutkijoiden pääsyä lähteille: Yleisradio kirjoittaa historiaansa, jonka pitäisi olla valmis 1996. Kun tutkijat - mm. Timo Vihavainen - selvittelevät myös ohjelmatoimintaa, tulee varmasti esille, miten vähän näin keskeisestä kulttuurimuodosta tiedetään.

YLEISRADION TV-ARKISTOT

Yleisradiolla on kaksi tv-arkistoa, joista Pasilan pääarkisto dokumentoi ja varastoi TV 1:n, Ruotsinkielisen ja osin Alueellisen ohjelmayksikön tuottamat tv-ohjelmat ja pienempi arkisto toimii TV 2:n yhteydessä Tampereella.

Toukokuussa 1958 perustettiin silloisen Suomen Television filmiarkisto, kun Laura Vaarakallio sai tehtäväkseen huolehtia filmipurkeista nykyisen MTV:n paikalla olleen kaatopaikan kuppeessa. Rooman olympialaisia varten hankitun kuvanauhoitustekniikan - kaksi amerikkalaista kahden tuuman nauhuria - myötä käynnistyi 1961 kuvanauhasto. Nämä, valokuva-arkisto ja tv-levyistö yhdistettiin 1974 nykyiseksi TV 1:n tv-arkistoksi nykyisen päällikkönsä Jyrki Stoltin esityksestä. TV 2:n vastaavan yksikön tausta on sama kuin koko kakkoskanavan eli kun Yleisradio osti 1964 Tesvision ja Tamvision, niiden arkistot jatkoivat eloaan uudessa organisaatiossa. Tampereen tv-arkistoa johtaa Jouko Savijärvi. Arkistojen työnjako perustuu kummankin omien ohjelmien arkistointiin. Valokuvien osalta TV 1 on keskitynyt lähinnä ajankohtaisten ja TV 2 historiallisten kuvien kokoamiseen ja dokumentointiin.

Yleisradio on aikanaan ostanut lähes koko kotimaisen elokuvatuotannon tv-oikeudet. Sillä on mm. SF:n, Fennadan ja Suomi-Filmin näytelmä-, lyhyt- ja katsauselokuvien oikeudet. Fennadan Yle osti aikanaan kokonaan, ja viimeinen suuri kauppa tehtiin Risto Orkon kanssa Suomi-Filmin tuotannosta, tosin siten, että Yle sai tv-oikeudet ja Suomen elokuva-arkisto filmit. Aiempien kauppojen mukana tulleet elokuvat ovat Yleisradion varastossa Pasilassa - ja ahkerassa käytössä aina kun tarvitaan "vanhaa kuvaa". Jos ohjelmantekijät vielä oppisivat merkitemään lähteensä, saisivat katsojatkain tiedon, mistä katkelmat ovat peräisin.

Vuosi 1977 oli tv-arkistolle merkittävä, sillä silloin siirryttiin arkistoitavien ohjelmien systemaattiseen seulontaan: määriteltiin arkistoinnin kriteerit, joiden perusteella tv-arkistotoimikunta määräsi säilytettäväksi arvokkaana pitämänsä ohjelmat. Seulontaan pakotti mm. kuvanauhan hinta,

joka oli tuolloin 1200 mk/tunti. Samana vuonna tv-arkistot siirtyivät kortistoinnissaan tietokoneaikaan, jolloin alettiin käyttää mikrofilmikortteja. Nykyinen reaaliaikainen järjestelmä otettiin käyttöön 1984; siihen on jo siirretty ensimmäisen atk-sukupolvenkin dokumentit. Ainakin kaikki viimeisen 15 vuoden aikana arkistoidut ohjelmat ovat siis STAIRS-suorahaun piirissä, samoin kuin kaikki valokuvat ja diat, joiden dokumentointi aloitettiin 1982. TV 1:n valokuva-arkistot yhdistettiin tv-arkistoon 1989.

TV 1:n arkistossa työskentelee tällä hetkellä 25 henkilöä ja TV 2:n kymmenen. Niissä on useita erillisiä työyksiköitä: Pasilassa Tietopalvelu, Arkistopalvelu, Varastopalvelu ja Valokuvapalvelu sekä Tampereella Ohjelmätietopalvelu, Filmi- ja kuvanauha-arkisto ja Valokuvapalvelu ja levystö. Sana "palvelu" viittaa tietenkin täälläkin ohjelmantekijöiden palveluun näiden halutessa esimerkiksi tv-tutuksiin sopivaa kuvamateriaalia.

Tarkkaa dokumentointia

Tärkeä osa tv-arkistojen työstä on ohjelmien dokumentointi jälleenhakua varten. Yleisradion lähettämistä ohjelmista dokumentoidaan kaikki yhtiön omatuotantoiset ohjelmat sekä arkistoidut yhteis- ja vierastuotantoiset ohjelmat. Heti ensilähtöksen jälkeen ohjelmasta tallennetaan perustiedot (tunniste-, tuotanto-, lähetys- ja materiaalitekniset tiedot) ja pienellä viiveellä käyttöoikeus-, tekijä-, aihe- ja sisältötiedot. Faktaohjelmat dokumentoidaan niin yksityiskohtaisesti kuin mahdollista eli informaattikko purkaa ohjelman sanoiksi (ja luokituskoodieiksi) henkilöiden sanomien asioiden, kuva-aiheen ja sekunnin tarkkuudella. Fiktio-ohjelmat dokumentoidaan luettelonomaisesti kuvaus-sihteerien laatimien sisältöselvitysten perusteella; niissä luetellaan esiintyvät henkilöt, esitykset ja tapahtumat. 17.12.1991 Yleisradion tietokannassa oli 88 325 tv-ohjelman tiedot - joistakin on selostusta puoli, joistakin jopa kymmenen liuskaa. Määrä kasvaa 3500 - 4000 uudella ohjelmalla/dokumentilla joka vuosi. Lisäksi tiedostoon siirretään kaiken aikaa vanhaa käsikortistoa.

Ohjelmien kuva-aines pyritään siis dokumentoimaan mahdollisimman tarkasti, jotta kuvien luova käyttö tulisi mahdolliseksi. Tietopalvelun esimiehen Richard Creutzin mukaan käyttö onkin koko ajan lisääntymässä, koska jos toimittaja tarvitsee "käveleviä jalkoja Helsingissä", ne on suhteellisen helppo löytää. Pasilan ja Tampereen informaattikkojen lisäksi hakujärjestelmää käyttää itsenäisesti toistasataa toimittajaa. Kun kokeilimme hakua sanalla *Turku*, dokumentteja löytyi tiedostosta 439 kappaletta, viimeisimpänä *Kotimaan katsauksen* ohjelma metallityöläisten devalvaatiomielipiteistä. Varhaisempaa materiaalia löytyi mm. ylioppi-

laskunnan talon peruskiven muuraus Lii-Filmin 35 mm:n katsauksesta vuodelta 1951 ja jopa harvinaista 1920-luvun materiaalia.

Esimerkkinä ”faktaohjelman” tarkasta kirjaamisesta olkoonkin katkelma Suomi-Filmin 1923 tekemän dokumenttielokuvan *Turku - Naantali - Kultaranta* sisältöselosteesta:

[- -]

Aihe: Turku ja Naantali, presidentti Ståhlbergin perheen kesänviettoa Kultarannassa 1920-luvulla (1923).

--

I osa:

Sisä[ltö]: --00:07: Naantalin satama (kuvattu liikkuvasta veneestä) (0'15). Naantalin puisto, ylioppilas kiosilla, Naantalin kirkko (ulko), (0'15). Puutaloalue, perhe puutarhassa (0'19). Kaksi patsasta puistossa (0'16). Purjelaivoja Turun satamassa, proomuja satamassa, lossi Aurajoella, Turun linna, kaksi matkustajalaivaa, (kuvattu liikkuvasta veneestä) (0'37). Purjeveneitä (0'09). Nainen kävelee ränsistyneen talon pihalla (0'07). Purjeveneet purjehtivat Naantalin rannikolla (horisontissa Kultaranta) (0'30). Herrasväki pelaa krokettia Kultarannan pihalla (0'20). Ester Ståhlberg poimii ruusuja Kultarannassa (0'16). [--]

STAIRS-hakujärjestelmän mukaisesti tämänkin katkelma löytyisi esimerkiksi sanojen *Ester Ståhlberg* ja *Kultaranta* avulla. Tällainen sekunnin tarkkuudella tehty dokumentointi säästää aikaa katseluvaiheessa, koska haluttu kuva-aihe löytyy ilman turhia etsimisiä. Suomalaisen aineiston lisäksi voi hakea myös ruotsalaista, sillä Yleisradio pääsee yhdellä tv-arkiston päätteellä selaamaan myös Ruotsin tv:n aineistoa.

Informaatikot uutisvirrassa

Kaikkein eniten resursseja vaativa työ on uutislähetysten dokumentointi, johon kuluu yli 90 % kaikesta energiasta. Osa tästä on vielä selvää energianhukkaa, koska uutistoimituksen ja tv-arkiston tietokoneet eivät pysty keskustelemaan, vaan arkiston informaattikko joutuu kirjaamaan muistiin sellaisiakin asioita, jotka uutistoimituksessa joku on jo kirjoittanut. Uutislähetysten dokumentoinnin lähtökohtana ovat aihesisältö, pääuutisten kuvälähdelistä ja aikakoodilla varustettu VHS-kasetti. Vierastuotantoisissa kuvissa on erittäin tärkeää merkitä lähde ja käyttöoikeus, koska niissä on vaihtelevia rajoituksia: esim. VISNEWSin ja CNN:n kuvia saa käyttää vain uutisohjelmissa, mutta EBU:n muuallakin. Rajoitukset estävät materiaalien käytön esimerkiksi viihdeohjelmissa. Kun sama kuva toistuu saman aiheen yhteydessä useissa eri lähetyksissä, se dokumentoidaan joka kerta uudelleen, tosin merkitsemällä se ”arkistokopioksi”. Hakujärjestelmästä voi sitten löytää alkuperäisen kuvauspäivän. Kuvadokumentoin-

nissa merkitään muistiin, mitä, missä ja kuinka kauan näkyy. Näin pikkutarkka dokumentointi on Yleisradiossa kehitetty järjestelmä, Stoltin mukaan ehkä maailman tarkimpia. Tv-arkistoon kuuluvassa valokuvapalvelussa pyritään saman periaatteen mukaiseen tarkkuuteen: koska kesällä ei haluta panna lumista kuvaa ruutuun, on tällainenkin seikka dokumentoitava. Tv-uutiset käyttää 20 - 30 valokuvaa päivässä, joten sekun on olennainen osa arkistopalvelua.

Uutisten aihesisältö dokumentoidaan mahdollisimman selkeästi hakujärjestelmää silmälläpitäen; tavoitteena ei siis ole sanotun litterointi vaan sisällön selostaminen. Tulevia polvia ja hakuja ajatellen ei saa kirjoittaa ”Ahon hallituksesta” vaan ”pääministeri Esko Ahon hallituksesta”. Informaattikkojen painajaisia ovatkin pitkät titelit *kauppa- ja teollisuusministeri* tai *ulkomaankauppaministeri*, joita saa silloin tällöin kirjoittaa tuhkatieheään. Yksi informaattikko purkaa aina vuorollaan yhden uutisviikon; Päivi Niskasen kokemuksen mukaan urakka kestää noin kuukauden, josta osa kuitenkin kuluu tietopalvelun hakuvuoroihin. Koska dokumentoijia on seitsemän, pääsee kukin vuorollaan viikoksi kuiville jatkuvasta uutisvirrasta, esim. purkamaan vanhoja filmejä.

Toukokuun lopussa 1990 tehdyn varastointiventaarin mukaan Pasilan tv-arkistossa on lähes 60 000 kahden tai yhden tuuman kuvanauhaa ja 7000 videokasettia sekä lähes 80 000 filmikelaa. 35 mm:n filmiä näistä on 4,5 miljoonaa ja 16 mm:n 11,7 miljoonaa metriä. Filmit jakautuvat tyypeittäin seuraavasti: 475 näytelmäelokuvaa, 2420 lyhytelokuvaa, 8500 tv-filmiohjelmaa ja 20000 tv-filmi-inserttiä. Tampereella on kuvanauhoja 17 000 ja 16 mm:n filmejä 8000 kpl. Näistä kokonaisia filmille kuvattuja ohjelmia on 5500 kappaletta.

Television puolella arkistointipäätökset on tehty keskitetympin kuin radiossa. Vuoteen 1977 asti ne tehtiin toimituksissa, sitten tv-arkistointitoimikunnassa toimitusten ehdotusten pohjalta, kunnes laki elokuvien arkistoinnista tuli voimaan 1.10.1984 ja lopetti seulonnan lähes kokonaan. Ennen lakia tehdyistä kuvanauhaohjelmista on vuosien kuluessa arkistoitu pysyvästi 40 %, suorien lähetysten kuvanauhainserteistä 10 %, filmiohjelmissa 95 % ja filmi-inserteistä 70 %. Työnauhoja ja filmileikkauspoistoja on arkistoitu vain poikkeustapauksissa. Nykyisin siis lähes kaikki säilytetään, koska laki edellyttää kotimaisen tuottajan ja julkisen esityksen saaneen aineiston pysyvää arkistointia. Muutamien ohjelmatyyppien, esim. hartaus- ja urheiluohjelmien, arkistoinnissa noudatetaan otantamenetelmää, josta on sovittu Suomen elokuva-arkiston kanssa.

Omatuotantoisten ohjelmien kopioihin, versioihin ja esittämättömään aineistoon Yleisradiolla on

edelleen itsenäinen päätöksenteko-oikeus. Kuvanauhujen hinta on kuitenkin laskenut niin alas, että nykyisin säilytetään käytännössä koko oma tuotanto, koska seulominen on kalliimpaa kuin "turhan" säilyttäminen. Vierastuotantoisista taas ei yleensä arkistoida pysyvästi muita kuin opetusohjelmat; Ylellä on yleensä oikeus vain yhteen esitykseen, joten arkistointiin ei ole yhtiön omalta kannalta tarvetta.

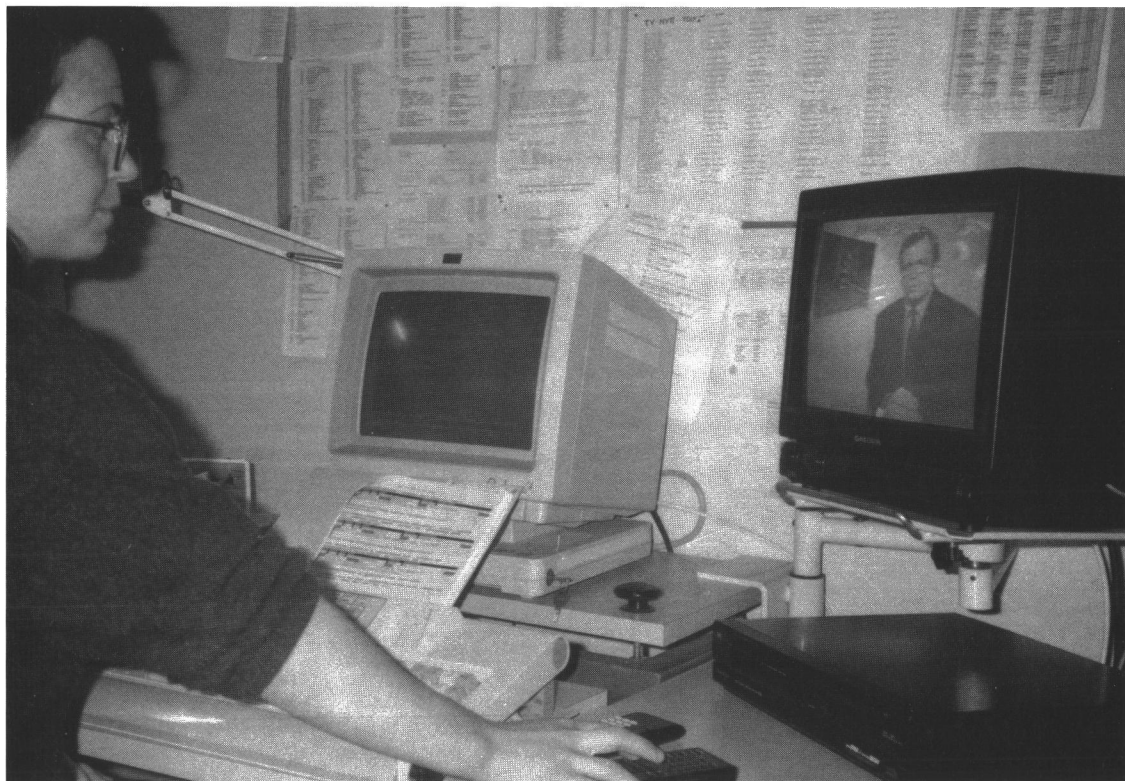
Rajoituksia tutkijoille

Otetaan taas puheeksi kiusalliset tutkijat. Arkistopäällikkö Jyrki Stolt myöntää, että tutkijoita pitäisi pystyä palvelemaan, "koska se on heille tärkeää", mutta resursseista johtuen se on vaikeaa. Jos joku haluaa tutkia tiettyjä ohjelmia esim. graduaan varten, kannattaa ottaa ensin yhteyttä tv-arkistoon, ennen kuin sopii asiasta professorinsa kanssa. Kahdenkymmenen ohjelman sijasta arkisto voi ehkä näyttää vain kaksi - eikä ohjelmia saa ulos Yleisradiosta, elleivät ne sattumalta ole kirjastoja palvelevan Tallennepalvelun listoilla. Materiaalikohtaisiakin rajoituksia on: esimerkiksi vanhoja kääntöfilmille kuvattuja uutiskatsauksia ei saa katsoa leikkauspöydän ääressä yksin, koska

materiaalin teipit alkavat olla hauraita. Kaikki tällaiset seikat vaativat henkilöresursseja, joita ei pelkästään tutkijoita varten ole. Tv-arkistossa on katseluhuoneita, joihin voi päästä näkemään haluamaansa materiaalia, ellei sitä ole toivelistalla kovin suurta määrää ja ellei ruuhkaa ole.

Kuvanauhapuolella ovat ongelmana nauhaformaattien muutokset. Kahden tuuman nauhaa käytettiin ensin 20 vuotta, mutta sen jälkeen nauhat ovat kaventuneet, eikä vanhoja nauhoja varten ole pian enää nauhureita. Lähes kaikki Ylen vanhat nauhurit on hajotettu varaosiksi, eikä kuvapäitä valmista enää kukaan; viimeinen oljenkorsi ovat amerikkalaiset korjauspajat, joita sentään vielä on. Tällaisen tilanteen vuoksi on vanhinta materiaalia jouduttu siirtämään tuuman nauhoille, jos resurssit ovat antaneet myöten. Tällä hetkellä työ on kuitenkin jouduttu keskeyttämään. Vanhaa mustavalkoista ohjelmaa on kopioimatta noin 800 tuntia, mutta on suunniteltu, että uuden digitaali-tekniikan tultua siirtäminen jatkuu.

Tv-arkistolla on perinteisesti ollut paljon yhteistyötä Suomen elokuva-arkiston kanssa. Joitakin pieniä neuvottelukysymyksiä on tullut koskien korvauksia käytetyistä materiaaleista, mutta mitään suurempia vaikeuksia ei ole ollut. Pikemmin-

Päivi Niskanen ja Arvi Lind; Ylen tv-arkiston informaattikko dokumentoi uutislähetystä asia asialta ja kuva kovalta. Kuva: Ari Honka-Hallila.

60-luvun *Me Tammelat* -sarjasta on säilynyt valokuvia ja filmi-inserttejä. Kuvassa Raimo Sirkä (vas.), Heimo Lepistö, Liisa Nevalainen ja Esko Roine. Kuva: MTV:n valokuva-arkisto.

kin päivävastoin: tutkijaa ilahduttava tieto on se, että on suunniteltu SEA:n ja Ylen tietokoneiden keskustelumahdollisuudesta. Tutkija voisi siten selata Ylen tiedostoja esimerkiksi elokuva-arkiston tiloissa. Ongelmana on kuitenkin se, että SEA on sanoutunut irti radio- ja tv-ohjelmien arkistoinnista - eli niille olisi perustettava oma julkinen arkistonsa.

Yleisradion ohjelmatoiminnassa tv-arkisto on saavuttanut jo niin keskeisen aseman, että Jyrki Stolt pitää sitä yhtenä yhtiön tukipilarina. Eniten häntä huolestaa lähestyvä kanavauudistus, joka lisää ohjelmia sadoilla tunneilla vuodessa. Ne eivät suinkaan kaikki ole kevyesti dokumentoitavaa fiktiota, vaan paljon tulee myös uusia faktaohjelmia.

Yleisradiolla on enää neljä ryhmää tekemässä ohjelmia filmille, joten tämän materiaalin varastointi on ratkaistu hamaan tulevaisuuteen asti. Säilyttämiseen liittyvä vanhan materiaalin pelastaminen on Yleisradiossa kahden miehen varassa: he tarkistavat lähinnä uutisfilmien kuntoa ja korjaavat niitä tarpeen mukaan. Kuvanauhojen säilytystä uhkaa sen sijaan tilanpuute, joka on jo todel-

lisuutta radioarkistossa ja levystössä. Uusista laajennuksista maan alle kun ei ole tällä hetkellä juuri toivoa.

Yleisradion tv-arkistossa suhtaudutaan varsin skeptisesti viestintäkulttuuritoimikunnan esitykseen uuden arkiston perustamisesta. Tällöin kaikki ohjelmat ainakin referenssinauhoitettaisiin, mutta aina kun kyse olisi vanhemmista ohjelmista, Ylen olisi annettava ohjelmasta kopio arkiston käyttöön. "Mutta missä kopiot tehtäisiin ja kuka ne maksaisi", kysyy Jyrki Stolt.

MAINOS-TV:N ARKISTOT

Siirtyminen Yleisradion ohjelmatehtaasta MainosTV:hen on suurempi kuin kotona ohjelmia katsoessa kuvittelisikaan. Kaikki mikä Ylessä on suurta, on MTV:ssä pientä. Niin arkistotkin, joita MTV:ssä on kaksi nauhoitarkistoa, ohjelma-arkisto eli "kuvatallennearkisto" ja uutisarkisto, sekä filmiarkisto. Ohjelma-arkistoa hoitaa yksinään Pekka Hirvikallio, mutta uutisarkistossa on viisi työntekijää esinaisenaan Irmeli Roti. Pientä filmiarkistoa hoitaa muiden töidensä ohella Pentti Pal-

viainen.

Kun Pekka Hirvikallio tuli MTV:hen 1979, arkistotyöntekijöitä oli kolme: arkistonhoitaja, filmiarkiston ja kuvanauhaston varastomiehet. Nauhastossa oli jo tuolloin monta tuhatta kahden tuuman nauhaa, vanhimmat vuodelta 1968. Säilytyksestä päättivät tuottaja-ohjaaja ja eri toimitusten päälliköt. Esimerkiksi *Aitiopaikka*-sarjan esitykset ovat kaikki tallella, samoin muutamia *Naapurilähiön* jaksoja. Filmiarkistossa on niitäkin vanhempaa materiaalia, mm. *Me Tammelat* -sarjan filmi-inserttejä vuodelta 1965, joten aivan kokonaan tämä lapsuuden suosikkisarja ei ole kadonnut.

Mainos-TV on juuri siirtymässä atk-pohjaiseen kortistointiin, joten varsinaista hyötyä siitä on vasta tulevana vuosina; toistaiseksi ohjelmat löytyvät kortistosta lähetyksen ja nimen perusteella. Yhtiö pitää arkistoinnissa "matalaa profiilia" eli niin henkilö- kuin tilaresurssitkin ovat minimitasoa: Pekka Hirvikallio hoitaa yksin sekä MTV:n että TV 3:n nauha-arkiston eikä vapaata hyllytilaa ole enää kovin monta metriä. Välillä hän käy lataamassa videonauhurin, jotta filmitoimittajat ja kääntäjät sekä kriitikot saisivat ohjelmia työstettäväkseen. Työelämään tutustuvat peruskoululaiset ovat aika ajoin arkistonhoitajan apuna yksinkertaisissa työtehtävissä.

Kun Yleisradio käyttää yhä enemmän vanhoja ohjelmiaan kuvituksena uusiin, on ilmiö MTV:ssä lähes mahdoton johtuen kaikesta edellä mainitusta. Harvinaisia poikkeuksia olivat ohjelmat *Soitellaan*, *soitellaan* ja *Toivotaan, toivotaan*, joihin koottiin musiikkiesityksiä vanhoilta nauhoilta. Uutisarkistolla on sen sijaan samankaltaista toimintaa kuin Ylessäkin: toimiva atk-järjestelmä ja useita työntekijöitä. Siellä ovat tallessa yhtiön kaikki uutislähetykset vuodesta 1981. Dokumentaatio ei ole aivan niin pikkutarkkaa kuin naapurissa ja arkistoinnissakin on hieman eri periaatteet: MTV nimittäin säilyttää kotimaisen ja kansainvälisen (mm. VISNEWS) kuvamateriaalin erikseen.

Nykyisin ohjelma-arkistossa on omatuotantoista valmista ohjelmaa ja muuta materiaalia, jota on päätetty säilyttää, sekä tulevaisuudessa lähetettäviä valmiita ohjelmia, omaa tuotantoa ja ulkomailta ostettuja. Lisäksi MTV arkistoi Speden ohjelmat, mikä on poikkeuksellista, koska yleensä itsenäiset tuottajat huolehtivat kukin omista nauhoitteistaan. Periaatteessa MTV arkistoi kaiken tuottamansa, mutta *Napakymppin* ja *Kymppitonnin* tapaisista "itseään toistavista" ohjelmista säilytetään vain osa. Näistäkin säilyy VHS-kasetti Suomen elokuva-arkistossa MTV:n ja SEA:n sopimuksen mukaisesti.

MTV:ssä viestintäkulttuuritoimikunnan ehdotus uudesta arkistosta saa täyden tuen, sillä vasta

SEA:n tapainen nauhoitearkisto voisi palvella tutkijoitakin. Nyt siihen ei ole kovin paljon mahdollisuuksia. Tutkija ei saa MTV:stä mitään lainaksi, mutta VHS-kopion katseltavakseen, jos pystyy esittämään kustannukset eli maksamaan. Ohjelmajohtaja Tauno Äijälän lupa tasoittaa tietä, samoin kuin se, että tietää tarkasti mitä pyytää - eikä pyydä liikaa. Uutisarkistonkin viesti tutkijoille on se, että sillä ei ole mahdollisuutta näyttää laajoja aineistoja. Siellä ihmeteltiin, että "kymmenkunta graduntekijää" oli taannoin yhtä aikaa kärkevässä Persianlahden sodan uutisointia. Mieli-kuvitusta, tiedotustutkimus!

Lasse Vihosen, Jyrki Stoltin ja Pekka Hirvikallion sekä monen muun artikkelissa mainitun haastattelun on tehty 17.12.1991. Haastattelujen lisäksi ovat tietolähteinä olleet Lasse Vihosen "Radioarkisto" (asiakirja 3b/1991) sekä Jyrki Stoltin ja Jouko Savijärven kirjoittama "Yleisradion tv-arkisto" (1991).

Viitteet

¹ *Viestintäkulttuuritoimikunnan V mietintö*. Radio- ja televisio-ohjelmien arkistointi. Komiteamietintö 1991:17.

² Lasse Vihonen, "Radioarkisto", 3.

³ *Ibid.*, 3.

⁴ *Ibid.*, 7.